

takođe da stihovi s rečom ostaju i dalje veoma retki« (»Malarne i slobodan stih«, u *Francuski stih u XX veku*, Klenksik, 1967).

»DIRNUTI SU – a ne dirnuo SAM – u stih«. To je sigurno.

Ali ostati pri tome i glasati s Frederikom Delofrom za »čistunstvo malarneovske versifikacije« (*nav. delo*, str. 140) jeste pomalo ograničeno. To znači čitati Malarneove pesme van konteksta ili pre u zastarelom kontekstu, u klasičnom osvetljenju koje iskrivljuje perspektive.

Doista, »dirnuti u stih« ne znači samo dovesti u pitanje pravila klasične prozodije; uostalom, kako zamisliti da se može dirnuti u stih u tom smislu ako je on u isto vreme SVE: sve-dira, ništa-ne-dira? Ne, dirnuti ovde jeste, kako nam to sugerise Barbara Džonson, dirnuti strunu, dirku, rukovati stihom kao muzičkim instrumentom, uvesti istinsku muzičku praksu, dodekafonizam stih koji ga strukturise kao muzičko značenje. Odatle potreba da se pobjasti nota nauštrb uobičajene melodije.

U tim uslovima, Malarne zaista nije imao nikakav razlog da ne piše pesme u stihu s metrom i čak u obliku aleksandrinaca, pod uslovom u dubini, da ih prekrine i da zadovoljstvo u njima ponovi«. Pod uslovom da piše isto tako druge prekinute metre – a Malarneova poezija u tome se odlikuje – stihove u prozi i proze u stihu – a poznato je do koje je mere Malarneova proza u tom smislu probiračka.

Malarneovska revolucija ništa ne razbija nego opaljuje svakim ritmom; malarneovski manifest piše sasvim ravnomerno ravnodušnost stih-proza, unapred pogadajući neučtivošću svaki manifest za stih ili protiv stih. Uzastopni naslovi zbirki malog profesora smireno ocrtavaju poništenje zvučnog ukrasa taštine kao fetiša: *Stih i proza, Album stih i proze, Pesme u prozi*. Odsad se uvodi doba *proetike*. Kovanje, ili tačnije reč-torba, koju je kasnije izmislio Francis Ponž, obeležava prvu liniju sile poetike stih u XX veku, i kaže da pesnik nije, kako su to verovali Lotreamon i Rembo, nužno osuđen na tišinu. »Govor se protiv samo jednom, to je da pravi isto tako malo buke kao i tišina. Odsustvo se ispoljava još i dronjcima (videti Remboa). (...) Malarne nije od onih koji misle da unesu tišinu u reči. (...) On izneverava buku bukom« (F. Ponž).

A *Bacanje kocke*? Treba li to čitati sa spojstvom što nam ga daje vremensko rastojanje i hronološko obeležavanje, kao *krajnji* manifest novog pisanja, kao neizbežan, gotovo koban ishod? To znači pomalo brzo zaključiti (S. Berar, Ž. Mišo) na trijumfalnoj oceni koja ugrožava svaku dijahroničku studiju, zaboravljajući da poetska praksa o kojoj ona svedoči jeste *kritička i dvosmislena* praksa: »Oblik, možda, iz nje izlazi, aktuelan, koji omogućava onome što je dugo bila pesma u prozi i naše traganje, da okonča, kao, ako bolje vežemo reči, kritička pesma.« Kritička pesma, pesma krize, »izvanredne, osnovne krize«, pesma koja cilja da prevaziđe slobodan stih o kojem, uprkos nekih reči simpatije, Malarne nikako ne misli da omogućava da se književnost izvuče iz svoje kolotečine.

Bacanje kocke obara se na belo, smešta belu tišinu u srce teksta, rastura je tako da diskredituje svaki povratak smisla. Tako je to nepovratni tekst u kojem se više ne može čitati *ni stih ni proza*, dakle ni konotacije pisanja koje oni odnose. U isto vreme i neminovno u mori u kojoj svaka pesma, kao i svaka rečenica, nikada nije krajnja i uvek je tumačena zahvaljujući kontekstu *ad hoc* što ga pribavlja čitalac, učen ili neučen, metalingvističkom parafrazom, učenom ili neučenom, njegova lektira ocrtava drugu liniju sile spacionirajuće poetske prakse XX veka. Možemo izređati nekoliko imena: Pjer Reverdi, Žak Dipen, Andre di Buše, E.E. Kamings...

Takozvani manifesti (ili manifesti u zečjoj koži)

Kao zaključak, dokaz apsurdnom potrebe da se traže u pisanju, pre nego u manifestima koji su takvima nazvani, manifestarni zapisi. Žan Moreas objavio je u *Figaru* od 18. septembra 1886. *Manifest simbolizma*; on u njemu obznanjuje, što se tiče forme:

»Za prevodenje njegove sinteze, simbolizmu je potreban arhetipski i složen stil; nezagadane reči, period što se odupire smenjajući se s periodom talasavih klonulosti, izraziti pleonazmi, tajanstvene elipse, anakolut u neizvesnosti, svaki smeo i višeobilan trop: najzad dobar jezik – uveden i modernizovan – dobri i izobilni i razigrani francuski jezik od pre Vožlaa i Boalo-Deprea, jezik Fransoa Rablea i Filipa de Komina, Vijona, Ritbea i tolikih drugih slobodnih pisaca, koji bacaju akutni termin govora, kao strelici Tra-kije svoje zavojite strele.

RITAM: negdašnja metrika oživljena; zračački središnji nered; obasjana i iskovana rima kao štiti od zlata i tuča, pored rime zamračenih fluidnosti; aleksandrinac s mnogobrojnim i pokretnim zastojima; upotreba izvesnih neparnih brojeva« (navoio B. Venaj u *Simbolistička poezija*, Seger, 1971).

U ovim redovima čitamo pre svega volju, u najvećem stepenu manifestarnu, da se suprotstavi novo nekadašnjem u parovima suprotnosti koji *kazuju* i opet kazuju dvojstvo (*arhetip* naspram *složeno*, *odupirani* se naspram *klonuti*, *negdašnje* naspram *oživljeno*, *nered* naspram *sređeno*, *skovano* naspram *fluidno*, *obasjano* naspram *zamračeno*, *zastoj* naspram *pokretno*), a ne potraživano jedinstvo. To kazivanje nije činjenje, to nije praksa. Gore, tu se upisuje pomanjkanje, potreba za namenjenošću, naklonošću, zabrinjavajućom pridruženošću. Zaista je nezreo onaj manifestant koji doziva zaista francuskog oca, zaista francuske pretke; pet godina kasnije, u novom manifestu koji je potpisao isti Moreas; s obzirom na »romansku školu«, neće nas čuditi da pročitamo, otvarajući isti *Figaro*: »Potrebna nam je francuska poezija, krepka i nova, jednom reči, vraćena čistoti i dostojanstvu svog uspona« (*isto*). Čast plemenitim poreklima, onaj »krvnoj energiji koju su nam preneli naši očevi« (Sen-Žorž de Buelije, »Manifest naturizma«, 1897) i Pavika na »demokratska prljanja« (Anatol Bažu, »Dekadentni manifest«, 1886).

U okolnom kokardizmu, simbolički i postsimbolički manifest, sklon padu pod teretom svojih bezrazložnih oksimorona, nemoćan da učini da kazuju (kazuju-ćine, zimogrižljivo se povlači u očinsku baštinu. Veoma brzo zatučen, veoma brzo mrtav, manifest koji grmi oksimoronske dvoboje a da ih ne upisuje, kako bi ih premašio, u proživljenom pisanju!

(»Litterature«, 39, 1980)

Prevod s francuskog: Gordana Stojković

NAPOMENE:

1 Hoću ovde da odmah naznačim dug koji imam prema J. Roubandu čija mi je studija *La Vieillesse d'Alexandre, essai sur quelques wats recents du vers francais* (Maspero 1978) otvorila oči i apetit.

2 *Défiguration du langage poétique*, Flammarion, 1979.

institucijski paradoks manifesta

an-mari peltje

Koren ove zabeleške nalazi se u biranju opredeljenja: biranju neznanja... Odručiti se privremeno već iskvarenog pitanja: »Šta je manifest?«, ona uzima za polazište ono bezazlenije i prethodno: »Gde naći manifeste?« Svakako, ideološko priznanje, isto tako kao i intuicija ili pronicljivost, otprve predlažu da se ispita opsežna skupina tekstova koji odgovaraju nazivu. Međutim, izgleda opravdano upitati se da li granice diskurzivnog polja, što ga nadahnjuje taj prvi talas tekstova, ne dopiru mnogo dalje, s one strane tekstovnog prostora koji se kupa u svetlu zvaničnosti. Neće li biti da je manifest jednako predstavljen na diskurzivnim područjima, manje dostupnim ali jednako predstavljačkim? Ova neizvesnost uvodi istovremeno u traženje predmeta koji se pokazuje manje neposrednim nego što izgleda u početku i, u vezi s njegovom ekonomijom, u neočekivano pitanje: zašto se manifest, bar što se tiče dela svojih prilika, najpre krije? Ovo se, najzad, vraća na to da se ponovo pokrene pitanje korpusa, osnovno pitanje za koje znamo da da ne spada u predgovor, nego da već jeste u središtu analize, tamo gde se odlučuju zaključci istraživanja. Jedino vraćanje sumnje na njeno mesto može da spreči da se analiza ne svede na radnju opravdavanja i potvrde postojećih ideoloških kategorija i isporuči, o roku, samo teorijskog dvojnika predmeta očevidnosti.

Ovo, naposljetku banalnoj metodološkoj predostrožnosti, pridodaje se, u vezi s manifestom, drugi razlog obazrivosti. Svakako, on je podvrgnut, kao i svaki tekst, smicalicama ideološkog potčinjavanja; ali, u isto vreme, on je takođe, u svom principu, rad institucionalizovanih položaja i očevidnosti: u svakom raznim oblicima, na jednoobrazno naveduće zastarelost poretka i zahteva njegovo poništenje. Vidimo teškoću, čim se radi o diskurzivnom načinu obeleženom tom polemičkom dimenzijom, koja postoji u tome da se pouzdamo, da bismo ga uhvatili, u etiketiranju kojima upravlja institucija. Poznato je da ova označavaju najčešće samo premeštajući ili maskirajući. Tako, u velikoj kuhinji gde se pripravljaju teorije govora, ne možemo se zadovoljiti podizanjem poklopaca s natpisom »manifesti« a da se radoznalošću ne odemo dalje; valja se usuditi da podignemo i druge, i čak da nam oko verovatno klizne tamo gde se hrana sprema...

Doista, postoji institucijski paradoks manifesta. Ovaj je retko ispitivan jer analiza akomodira uglavnom u jednu tačku, u kojoj je problem njegovog odnosa prema instituciji zamućen i zasenjen. Sve se odvija kao da se moglo o tome izvestiti uz put, i čak prividnim mimoilaženjem, u predodžbi da, u ovoj stvari, manifestarni govor ne bi predstavljao značajnu posebnost. Međutim, čim se pomerimo s velikih uzoraka vrste na skromnije slučajeve, potisnute u grobnicu arhiva, iskršava složeniji i neobičan odnos, čije neke crte nameravamo da ispitamo.

Radi toga se valja zaustaviti s malo ustrajnosti na običnom ali određenom vidu manifesta: to jest, na njegovoj pripadnosti dinamici pomeranja, preobražaja, u odnosu na ono što bi bilo prosto funkcija bilansa ili ratifikacije. Čak i ako je napisana zkusnutost prethodnog rada sazrevanja i pokretanja, on se ne predstavlja kao ishod nego kao polazište. U ovom diskurzivnom načinu daje se videti, na povlašćen način, sposobnost koju ima društvo, protiv nepokretnosti autoreprodukcije, da se projektuje napred u kretanju koje problematizuje sporazum, utvrđeni red, da bi ih ponovo sačinilo po novim interesima i novim vrednostima. Tako i možemo da damo kao tipičnost manifesta podelu njegovog govora na dva vremena: vreme kritičkog prisećanja i vreme utopijske projekcije, dok međuprostor označava pravi prostor manifesta: prostor pokretačkog osvešćivanja koje cilja da unapredi akciju. Termini kritičkog prisećanja, baš koliko i oni utopijske perspektive, kodirani su i ukalupljeni. Polazeći od sadašnjosti, često shvaćene kao krajnja, vrhunska tačka neprihvatljivog stanja, manifest obilno navodi, kao ono o čega se odupire da bi ga odgurnuo, red koji namerava da prevaziđe ili zameni. Otuda važnost, na uvodnom mestu, kratkih pregleda i opisa u kojima je prošlost, prošlost-sadašnjost, ponovo pročitana i protumačena. To navođenje manifestom optuženoga poretka može da ima veću ili manju širinu, da ustrajava na promenljiv način, ono izgleda da obrazuje njegov tipični sastojak. Istorijski je jedna od njegovih najtipičnijih formula: istorijski kolonijalne sudbine Alžira na više strana *Alžirskog manifesta*¹; istorijski, u manifestarnim tekstovima feministkinje Madlene Peltje, problema ženskog rada od dolaska mašinizma radi rata 1914-1918²; uglađeniji i lirski istorijat u *Manifestu jednkih*,

koji suprotstavlja, »uvek i svuda«, »prastaro vreme tlačenja« dolasku »od sada« koje uvodi u oslobođenje. I može se smatrati da, navodeći i analizujući ono što organizuje vladajući poredak kojeg prokazuje, manifest doprinosi tome da se označi njegov kraj.

Međutim, ograničiti anti-institucijski domet manifesta na njegov sadržaj, znači premalo reći. On ne napada instituciju samo argumentom protiv argumenta, ili pisanjem protiv pisanja. On nije oruđe u pretresu ideja; i, u toj meri, čuveni tekst Sjejesa »Šta je treći stalež?« ne može da bude upoređen s tim diskurzivnim načinom. Tu, opet, valja se otrgnuti od isključivog i, naposljetku, patvorenog razmatranja zvaničnih manifesta, ukotvorenih u samo središte javnog priznanja. Ako je manifest raznorodan s institucijom, to je ne samo zato što je prokazuje, nego i zato što je, globalno kao praksa, obilazi-zaobilazi, igra i izigrava, bilo to na razini njegovog materijalnog otiska ili na razini njegovog puštanja u opticaj. Zvaničnom i metodičnom rasprostranju on često suprotstavlja načine divljeg kruženja, oglašavajući se na privremenim mestima, čineći se i sam privremenim u onome što zna da se, u isto vreme, čini neuhvatljivim za tešku ruku moći. On postaje letak, oglas, listić prodavan po ceni koštanja. Poznato je koliko istorija revolucija XIX veka, obeležena znatnom proizvodnjom knjižica, pamfleta i proglaš³, jeste isto tako istorija neiscrpnih lukavstava dobrovoljnih izvikivača, tajnih štampara, radničkih potpisnika, da bi se osiguralo kruženje opasnog i progonjenog govora. Po čemu izgleda da bi manifest mogao da zasnuje jedno od izabranih područja onog lukavstva koje pokreće politiku, lukavstva koje »ulaže u ostvarljivo, moguće, još neispunjeno« (...). Ispunjenje želje o kojoj nemamo uvek predstavu...«

U toj tački vidimo, možda, kako se poblizhe određuje paradoks. Dvostruki paradoks, pošto je on najpre paradoks radnje koja se sastoji u pretresanju unutar u najvećoj meri institucijskog, i kao namenljive i popisive vrste, okvira tekstova koji se drže u tački u kojoj se institucija raspada i ponovo sačinjava, i od kojih mnogi imaju za svrhu lukavo i promenljivo kruženje. Paradoks koji se sastoji podjednako u tome što se takav govor opredmeđuje najpre u obliku primerka označenih samom institucijom koja peča, to jest, u stvari, potvrđuje, priznaje izvestan broj tih tekstova kao deo svog pamćenja i svog identiteta, bez obzira na ono što je moglo da bude njihova početna žestina i snaga prekršaja. To institucijsko obeležavanje ostvaruje se, na primer, ponovnim objavljivanjem u džepnoj knjizi Marksovog *Manifesta* ili nadrealističkih *Manifesta*. Što je bilo kudilački govor, prelazi u arhivu; što je bilo pokretanje i započinjanje, postoje obično skandiranje u istorijskom odvijanju. Iz toga proizlazi da su zvanični manifesti takođe pomalo mrtva tela, ispražnjeni predmeti čija se prva žestina ugasila i može još jedva da se naslutiti samo u stvrdnutom ocrtu naglih retoričkih skrenuća. Sve što je u početku bilo ulog moći, učinjeno je nepokretnim pod velikim plaštom institucijskog priznanja. Očigledno, imali bismo razloga da se upitamo po kojim načinima i pod kojim uslovima se dešava taj prelaz i to unapređenje manifesta u kulturnu baštinu. Više logika izgleda da je upleteno ovde gde je predmet razgovora suočavanje moći, čas na način slavljenja, čas na način neutralisanja i, najzad, na način vraćanja zaboravu. Takvo pitanje ne može da bude pretresano u okviru ove kratke zabeleške.

Kažimo samo to da prva sugestija koja se tiče statuta manifestarnog teksta proizlazi iz ovih uvodnih razmatranja. Tekstovi koje nazivaju »manifestima« mogu da budu tačno pretresani kao samostalni tekstovni predmeti, koji se mogu nizati u onome što zasniava apstraktan i nepomičan prostor korpusa analize. Oni mnogo pre nagone na razmatranje kako svaki govor zavisi od sudbine, jeste neodvojiv, u svom sadržaju kao i u svome delovanju, od kretanja temporalnosti koja ga rađa, nosi i podstiče. Tako bi manifest morao da bude posmatran manje kao tekst nego kao govor u prolazu kroz istoriju po nacrtu putanje; i, s obzirom na tačku putanje u kojoj je uhvaćen, sposoban je da primi razne definicije.

Nećemo ovde ništa reći o njegovom funkcionisanju, uzetom u njegovoj izvornoj tački, tamo gde je on čin, umetnut u istorijsko kretanje poziv na identifikaciju i navođenje na akciju. Problemi analize ovde su dvostruki. Oni potiču najpre od potrebe povraćaja, polazeći od tekstovnog predmeta, na nulto vreme njegove napadačke funkcije i njegova puštanja u opticaj: pomoć istoričara pokazuje se tu veoma brzo neophodnom, ako hoćemo da možemo započeti analizu tekstovnih i ne-tekstovnih elemenata, čije međudejstvo određuje delotvornost ili neuspeh manifestarnog teksta. Ali, teškoća je isto tako i teškoća da se opiše predmet koji na neobičan način vezuje kazivanje i činjenje: ni konstativan ni performativan, nego koji predstavlja izvorni i malo istraženi međuprostor. Naznačimo samo da bi važnost manifestarnog govora mogla da bude u tome da ponovo problematizuje nekoliko pretpostavki ili očevitnosti analize iskazivanja.

Naprotiv, odvojen od svog mesta proizvodnje i uplitanja, manifest je tekstovni trag. Čas zvaničan, nadohvat ruke i analize; čas udaljeniji, namećući okolišanje traganja; čas ishlapljiv, pa i nestao, kada je manifest potonuo van perimetra istorijskog pamćenja. Iz tog razloga, prirodno je što zvanični manifesti, oni čiji je trag najpuniji, jesu oni koji su prvenstveno ispitivani. Ali valja znati da oni ipak ne predstavljaju najtipičniji vid žanra; u svakom slučaju, istraživanje podrazumeva da se vodi računa o iskrivljavanjima koja je predmet podneo u svom institucijskom preobražaju. Što se tiče drugih manifesta, neovenčanih institucijskim slavljenjem, ostaje da se izazove njihov trag, izdvajajući ih iz ogromne bezimene plime neuspelih papira. Tako, na primer, Nacionalna biblioteka isporučuje, u obliku »kutija« koje ponovo grupišu razne i raznorodne tekstove samo na osnovu njihovog neuobičajenog formata i debljine, obilnu zbirku spisa koji izričito nose ili ne nose naziv manifesta, ali koji su u vezi s govorom potraživanja. Sudski depo, sa svoje strane, očigledno je veliki dostavljač takvih tekstova. Ukupni pregled njegovih zaliha za deset godina, od 1860. do 1870. isporučio je tako više od 100.000 trgovačkih, političkih i izbornih oglasa, od kojih bi dobar broj lako figurisao u korpusu manifesta. Ostaje da je sudski depo takođe procedura nadgledanja i kontrole, tako da većina tekstova zahtevanja ili otpora potpuno izmiču čuvanju, jer su sve učinili da bi izmakli sudskom depou. ... Nikakvog traga, tako, od anarhističke književnosti divljeg rasprostriranja, o kojoj ipak znamo da je bila obilna. Što se tiče brojnih kratkotrajnih publikacija koje su hranile u prošlom veku društvene i političke borbe, mnoge od njih dostupne su još samo aluzivno, u obliku navoda u zvaničnim tekstovima.

Otud polazeći, bolje se potvrđuju dve karakteristike vezane za manifestarni korpus. Prva je ona o nužnoj prikrivenosti koja se iskušava u sabira-

nju tekstova. Druga karakteristika jeste nepopravivo nepotpuna i otvorena konfiguracija korpusa. Sa svoje strane, ta svojstva se objašnjavaju povezanom igrom dvaju uzroka čiji spojeni učinci doprinose tome da se odgovori ili izbrise manifestarni govor. Doista, nije dovoljno objasniti prikrivenost koja se suprotstavlja neposrednoj recenziji manifesta, premeštanjem pogleda koji se, pošto je istražio središte polja, preseljava na njegove ivice. To odlaganje nije vezano prosto za zadihanost sabiratelja, nego mnogo više za samu prirodu manifesta i naročito za njegov karakter »privremenosti«. Ta privremenost, koja ga čini krhkim i ranjivim, u vezi je s uslovima postojanja onog borbenog govora, narmalno lišenog sredstva i u isto vreme izloženog vladajućim snagama. Ali ona zavisi takođe – to smo prethodno sugerisali – od lukavog upražnjavanja strategije infiltracije i otpora. Manifest ne haje za balzamovanje, pošto, u izvesnim pogledima, njegov razlog postojanja nije drugo do onaj da »pređe« na delo koje čini dolazak ili nastanak grupe u istoriji.

Usredsređujući se s tom unutrašnjom datošću na predmet i mada dolazeći s drugom mesta, cenzura istorijskog pogleda objašnjava sa svoje strane nepotpunost korpusa. Praznine koje se tamo nagađaju jednako su simptomatične za to što istorijsko pamćenje, radeći na zevu i odsustvu, koji se otvaraju pod koracima sadašnjosti, ponovo upotrebljava i odbacuje materijale prema onom što oni koji njome upravljaju žele ili imaju potrebu da o njima znaju...«

Vidimo, tako, da manifestarni govor nije svodiv ni na ograničeni deo njegovih posvećenih primeraka, ni, isto tako, na običan retorički žanr. On se pre nudi kao diskurzivna strategija koja dela dalje nego što se to očekivalo, kadra da se preokrene u izvesnim slučajevima dotle da postane obrazac zvaničnog govora, a, u drugim slučajevima, da ide do kraja svoje logike privremenosti. Ovo ima za posledicu da se, postavljajući pitanje manifestarnog korpusa, konačno nalazimo upućeni radilištem gde se sučeljavaju velika zdanja zvaničnosti sa skromnijim, bez reljefa i izglednosti, ali jednako primernim, zgradicama programatskog protivljenja.

Da bismo zaključili, insistiraćemo na potrebi da se ne izbrisu iz manifestarnog korpusa ni beznačajni primerci na glasu, ni praznine koje se tu ocrtavaju, čak i ako se ova poslednja crta suprotstavlja nagonskoj želji neprekidne istorije: poput porodičnog romana, ova bi htela da poveže jakom niti potrebe i proste uzročnosti raspršene elemente istorijskog nastajanja koje sadržava⁴. Ali istorija je, verovatno, samo apstraktni profil niza istorija u nadmetanju u kojem deluje žestina odnosa sile koja proizvodi zvanično i potajno, institucijsko i utopijsko.

Najzad, u drugom pravcu, i sama semiotička analiza dobila bi u vrednosti poštujući originalnost korpusa. Zaista, ovaj privlačni pogled na neobičnu modalnost govora. Svakako, zanimanje koje analitička filosofija pokazuje za performativan govor omogućilo je da se načne ideologija informativnog govora, ali ipak u organičenom području i pod uslovom da je, s druge strane, pojedinač koji se služi govorom ovlašćen. Sa svoje strane, manifest označava drugi tip semiotičke ekonomije: s jedne strane, govor u njemu postaje mesto moguće implikacije zajedništva i povezanih društvenih grupa; s druge strane, u njemu se ocrtava izvorni oblik onog što »može« govor u istorijskom poretku. On u njemu nije ni zapisivanje, ni fantazma po strani od akcije koja bi jedino bila delujuća: nego daje da se vidi, bar što se tiče dela svojih događaja, moć reči koja ponovo prelazi prošlost s tumačenjem snagom političke volje i volje koja uvodi, u sadašnji trenutak akcije, alteritet želje. Ovakve opaske samo obeležavaju diskurzivni scenarij, ne suđeci unapred o prirodni sadržaj koji su u njemu orkestrirani i koji mogu da osciluju od samotnog bunila kadrog, kada se ukaže prilika, da se dočepa manifestarnog oblika, do realizma utopijske anticipacije u koju se grupa projektuje i počinje da postoji. Hoćemo samo da sugerišemo moguće prisustvo u manifestu one snage manjinskog govora o kojem govori Ž.F. Liotar⁵, koji je govor margina, govor-olupina samo za onog ko se hvata za fikciju zapovedničkog središta, to jest za samu Vlast...«

(»Litterature«, 39, oktobar 1980)

Prevod s francuskog: Gordana Stojković

NAPOMENE:

- 1 Izdato u *Le Manifeste algérien dans la presse française*, A. Mimouni, Ed. algérienne, En. Nahda, Alžir, 1974.
- 2 Madeleine Pelletier: *L'éducation féministe des filles*, Ed. Syros, 1979.
- 3 Videti naročito: *Les révolutions du XIX siècle, 1830-1834*, potom 2. seriju, 1835-1848, Ed. Edhis.
- 4 *La ruse*, zbirka studija zajednice »opšta stvar«, 10/18.
- 5 Videti o ovoj stvari, C. Clément: »Continuité mythique et construction historique«, in *Le pouvoir des mots*, »Repères«, Mame, 1973, str. 61.
6. »La force des faibles« u broju časopisa *L'Arc*, posvećenom Ž. L. Liotaru.